

SEKSUALNO DEVIJANTNO PONAŠANJE KOD ADOLESCENATA

*Dijana Kržalić, doktor medicine-specijalizantica psihijatrije¹¹⁶
Kantonalna bolnica Zenica*

*Kata Bešker, dipl.medicinska sestra,mr.sc pedagogije
Klinički centar Univerziteta u Sarajevu
Odjel dječje i adolescentne psihijatrije*

*Vildana Pindžo, dipl. psihologica
Klinički centar Univerziteta u Sarajevu
Odjel dječje i adolescentne psihijatrije*

Sažetak: Tijekom adolescencije slika pojedinca o vlastitom tijelu doživljava značajne promjene, a fizički izgled postaje jedan od temelja na kojem se gradi identitet. S druge strane, spolnost je temeljna sastavnica ljudske osobnosti, no kada se govori o adolescentnoj spolnosti, vrlo često se priča kroz prizmu rizičnosti i promiskuiteta. Mladi se kroz period adolescencije susreću sa brojnim fizičkim i psihosocijalnim promjenama. Upravo te promjene utječu na formiranje seksualnog identiteta adolescenta, a koji se dodatno oblikuje s obzirom na individualne i okolinske čimbenike. Poznato je kako su mladi skloni ulaženju u razna rizična ponašanja, vole eksperimentirati, žele isprobavati svoju zrelost i autonomiju. Upravo zbog svega navedenog dolazimo do glavnog cilja ovog rada, a to je istaknuti i definirati obilježja rizičnog seksualnog ponašanja kod adolescenata koje nazivamo seksualnim devijantnim ponašanjima, kao i naglasiti uzroke i utjecaje koji dovode do seksualnih devijantnih ponašanja adolescenata. U radu ćemo staviti naglasak prvenstveno na porast rizika za nastanak i učestalost devijantnih ponašanja kod adolescenata i njihovu pozitivnu korelaciju primarno sa strukturom i dinamikom obiteljskih odnosa, a potom ćemo se osvrnuti na individualne karakteristike adolescenata, društvenu potporu i položaj u skupini vršnjaka, proksimalne i šire okolinske čimbenike. Naglašava se važnost prevencije seksualnog devijantnog ponašanja kod mladih zbog formiranja adekvatnog psihosocijalnog profila zrele odrasle osobe koja će današnji adolescent u budućnosti postati.

Ključne riječi: Adolescencija, spolnost, seksualno devijantno ponašanje, seksualni identitet, dinamika obiteljskih odnosa, čimbenici rizika, prevencija, psihosocijalni profil osobe.

Uvod

Mnogi autori se slažu da postoji povezanost između preživljene traume u djetinjstvu i razvoja različitih oblika problematičnog ponašanja u adolescenciji i odrasloj dobi, u koje se ubraja i seksualno devijantno ponašanje. (Lebedina, Manzoni, 2007.). Hoće li dijete nakon proživljenog traumatskog iskustva imati posljedice na razini cjelokupnog ponašanja ili formiranja problematičnog ponašanja u adolescenciji i odrasloj dobi (seksualno devijantnog) ovisi o karakteristikama samog djeteta, načina na koji se dijete nosi sa traumom, ali i vrsti, intenzitetu i dužini trajanja traume, podršci primarne obitelji, društvene potpore i položaja u skupini vršnjaka. Stoga će se u prvoj trećini rada osvrnuti na karakteristike dječje traume, reagiranja djece na traumu te specifične simptome nakon proživljene traume. Zatim se definira problematično (seksualno devijantno ponašanje), a posebno se pozornost stavlja na čimbenike koji doprinose razvoju seksualnih neadekvatnih ponašanja. Nakon toga uslijedit

---

¹¹⁶ dijana.krzalic@gmail.com

će pregled verificiranih ponašanja kao seksualno devijantnih (seksualne varijacije i devijacije). Na koncu se naglašava važnost prevencije seksualnog devijantnog ponašanja kod mladih zbog formiranja adekvatnog psihosocijalnog profila zrele odrasle osobe koja će današnji adolescent u budućnosti postati.

Traumatski događaj

Traumatski događaj se definira kao događaj izvan granica ljudskog iskustva koji je veoma neugodan svim ljudima. To su događaji koji uključuju borbu, mučenje, nasilje, ratove, prirodne katastrofe, teške prometne nesreće. (Čorkalo Biruški, 2009.). Traumatski događaji smatraju se i za život opasne situacije, odnosno one u kojima su ljudi izloženi smrti, težim tjelesnim povrijedama, i u kojima se javlja osjećaj životne ugroženosti, straha i bespomoćnosti. (Kurtović, 2007.) Traumatski događaj se ne mora nužno dogoditi samoj osobi da bi se izazvala traumatska reakcija. (Čorkalo Biruški, 2009.).

Reakcija na traumatski događaj

Reakcije na traumatski događaj mogu se pojaviti tijekom te neposredno nakon događaja ili nekoliko dana, mjeseci i godina poslije. (Čorkalo Biruški, 2009.). Ponekad veoma bliske osobe ne mogu primijetiti traumatske posljedice kod žrtve, upravo zbog toga što pojedinci različito reagiraju na traumatski događaj. (Van der Kolk, 2003.).

Razine na kojima se javlja reakcija na traumatski događaj

Reakcije na traumatski događaj mogu se pojaviti na nekoliko razina. Na emocionalnoj razini (pojavom anksioznosti, ljutnje, tuge i straha), na ponašajnoj razini (smanjenje koncentracije, iritabilnosti, agresivnosti i socijalnog povlačenja), na misaonoj razini (najčešće se očituje sjećanjima na događaj koja mogu izazvati različite reakcije od osobe do osobe. (Van der Kolk, 2003.). Kada te reakcije prijeđu određenu granicu podnošljivosti tada govorimo o patološkom obliku reakcije, odnosno postraumatskom stresnom događaju koji se u budućnosti može ispoljavati u vidu različitih neadekvatnih oblika ponašanja, u koje spada i seksualno devijantno. (Čorkalo Biruški, 2009.).

Značaj proživljene traume u djetinjstvu za nastanak problema ponašanja

Značaj proživljene traume u djetinjstvu je mnogo veći nego što se percipira. Izlaganje raznim traumatskim događajima vrlo je često, a više od dvije trećine djece doživi najmanje jedan životno-ugrožavajući traumatski događaj do šesnaeste godine života. (Coperland i suradnici, 2007.). Međutim 70% osoba nakon traumatskog iskustva nema trajnih posljedica, a preostalih 30% su u velikom riziku za razvijanje emocionalnih i mentalnih posljedica, kao i posljedica poremećaja ponašanja u koje se ubrajaju i seksualno devijantna ponašanja. (Scheering, 2019.).

Psihološka trauma u djetinjstvu

Psihološka trauma djece nastaje tijekom traumatskih događaja koji zbog svoje opasnosti prema životu i zdravlju djeteta ili djetetu bliske osobe, mogu izazvati promjene koje vode problematičnom ponašanju, posebno kada se radi o traumatskim događajima neuobičajene prirode i iznenadnog pojavljivanja (Begovac i Begovac, 2011.).

Psihološka trauma u djetinjstvu je značajan rizik čimbenik za nastanak problema ponašanja uključujući i seksualno devijantna ponašanja. Djeca koja su proživjela traumu često iskazuju razne oblike problema u ponašanju koji su u velikom broju također povezani sa emocionalnim poteškoćama. (Cohen, Berliner, Mannarino, 2010.).

Uloga razvojne traume u životu djeteta i njena povezanost sa nastankom seksualnih devijantnih ponašanja u adolescenciji

Razvojne traume su one traume koje su doživljene u djetinjstvu u interakciji sa bliskim i važnim osobama tijekom odrastanja, a najčešće su to članovi uže/primarne obitelji. (Profaca, 2019.). Razvojne traume imaju veliku snagu koja nastaje radi ponavljanog iskustva traume, što pridonosi formaciji psihološkog oštećenja. Što se traumatska iskustva ranije jave, to će posljedice za dijete biti značajnije.

(Horvatinović, 2018.). Najučestaliji oblik traumatiziranja u djetinjstvu jeste zlostavljanje i zanemarivanje što je direktno povezano sa mogućim ispoljavanjem seksualnih devijantnih ponašanja u adolescenciji i odrasloj dobi. (Profaca, 2016.). Različiti događaji imaju različito značenje te se na različite načine odražavaju na funkcioniranje djeteta u budućnosti. Primjerice, separacija od majke za dijete predstavlja ugrožavajuću situaciju, a koja može biti povezana sa razvojem seksualnih devijantnih ponašanja u adolescenciji i odrasloj dobi. Školski period bitno utječe na razvoj mentalnog zdravlja djeteta. Osim stjecanja znanja dijete sudjeluje u mnogim procesima u kojima formira svoju ulogu u društvu. Dijete razvija samopouzdanje, uči i socijalno prihvaćati i brojna društvena ograničenja te stječe socijalne vještine i stvara socijalne odnose. Slabiji uspjeh, slabije socijalne vještine za djecu predstavljaju traume koje poslije mogu prerasti u poremećaje ponašanja i emocija, emocionalno nestabilne osobe, kao i osobe sa seksualnim devijantnim ponašanjima (Harbur, 2016.).

Dugotrajno perzistiranje traume kroz period odrastanja ima tendencu prelaska u probleme ponašanja i seksualna devijantna ponašanja

Osobe koje su bile permanentno izložene traumatičnim događajima koji uzrokuju stres, osjećaje nelagode i ugroženosti uz psihološke probleme često iskazuju poremećaje ponašanja i emocija, kao i krize rodnog/spolnog identiteta u adolescentnoj dobi. (Cohen, Berliner, Mannarino, 2010).

Adolescencija i spolnost

Spolnost je temeljna sastavnica ljudske osobnosti, no kada se govori o adolescentskoj spolnosti, vrlo se često priča kroz prizmu rizičnosti i promiskuiteta. Razdoblje adolescencije prate brojne fizičke i psihosocijalne promjene s kojima se mladi susreću te koje utječu na formiranje seksualnog identiteta koji se dodatno oblikuje s obzirom na individualne i okolinske čimbenike. Poznato je kako su mladi skloni ulaženju u razna rizična ponašanja jer su znatiželjni, vole eksperimentirati, a prije svega žele isprobati svoju zrelost i autonomiju. Adolescencija je vrlo intenzivno i nerijetko stresno razdoblje tijekom kojeg se mladi susreću sa brojnim tjelesnim, psihološkim i emocionalnim promjenama. (Kuzman, 2009.).

Razvoj seksualnog identiteta kod adolescenata

Seksualni identitet je složen fenomen. Podrazumijeva spol-koji se odnosi na biološki status i kategorizira se kao muški, ženski i interseksualni (hermafroditi-kombinacija značajki muškog i ženskog spola koji onemogućavaju razlikovanje). Rod-kao jedan od osnovnih elemenata ljudskog identiteta. Označava stavove, osjećaje i ponašanje koje određena kultura povezuje s biološkim spolom. Rodni se identitet definira kroz sliku o sebi kao o osobi relativno maskulinih ili femininih obilježja. Rod je upravo ono što utječe na određivanje seksualnog identiteta. (Berk, 2008.).

Seksualna orijentacija

Seksualna orijentacija definira se kao seksualna privlačnost koju osoba osjeća prema drugima te se dijeli na tri osnovne skupine: heteroseksualnost-privlačnost osobe suprotnog spola, homoseksualnost-privlačnost osobe istog spola i biseksualnost-privlačnost osoba oba spola. Seksualna orijentacija je

prvi znak romantičnog interesa i javlja se za vrijeme adolescencije kada se javljaju brojne hormonalne promjene koje utječu na vlastito shvaćanje vlastitih preferencija i osjećanja. (Figerson, 2005.) L Engle, Jackson, 2010.

Seksualna socijalizacija

Seksualna socijalizacija započinje primarno unutar obitelji gdje mladi po uzoru na roditelje prihvaćaju roditeljske stavove i vrijednosti o seksualnosti, te uče o granicama i samom seksualnom ponašanju kod roditelja. Seksualna socijalizacija uz obitelj naglašava i utjecaj vršnjaka, škole i medija koji požuuruju seksualnu aktivnost mladih i eksperimentiranja u seksualnim odnosima, koji na koncu mogu biti uvod u seksualna devijantna ponašanja.(Patena, Kulin 2018.).

Čimbenici rizika za nastanak seksualno devijantnih ponašanja

Period adolescencije često je obilježen nedostatkom znanja i iskustva za donošenje odgovornih odluka s kojima se mladi susreću. U pravo zbog takve činjenice adolescencija se smatra posebno osjetljivim razdobljem u kojem se mladi nerijetko upuštaju u rizična ponašanja u koja se ubrajaju i seksualno devijantna. (Ross i Wyatt, 2000.). Čimbenici rizika za nastanak seksualno devijantnih ponašanja klasificiraju se u tri osnovne skupine:

Individualni čimbenici: Rizično seksualno ponašanje se povezuje sa brojnim individualnim obilježjima od kojih su najviše istaknuti sklonost rizičnom ponašanju, traženju uzbuđenja (sensation seeking), nisko samopoštovanje, iskustvo seksualne viktimizacije te poremećaj raspoloženja. (Zukerman, 1994. Boden i Horwood, 2006, Bancroft i sur, 2004.). Osim navedenih rizičnih čimbenika pronađena je značajna povezanost između rizičnog/devijantnog seksualnog ponašanja i konzumacije alkohola i droga. (Staton i sur, 1999. La Brick i sur,2005.). Kao potencijalan motiv ulaska u devijantne seksualne aktivnosti često se spominju i niz psiholoških osobina koje su svojstvene adolescentima (nerazvijene komunikacijske vještine, manjkavost znanja o rizicima i oblicima zaštite,iluzije neranjivosti, osjećaj usamljenosti, naglašena potreba za seksualnim eksperimentiranjem, buntovnički duh gdje seksualna eksperimentiranja predstavljaju izraz pobune i otpora prema društvenim normama. (Kalina i sur., 2011.).

Proksimalni okolinski čimbenici: Utjecaj obitelji na seksualno devijantno ponašanje adolescenata: Uloga neadekvatne obiteljske dinamike ima važnu ulogu u nastanku seksualno devijantnog ponašanja u adolescenciji. Obiteljski odnosi su veoma važni u razvoju djeteta, a njihov utjecaj se odražava u psihološkom i emocionalnom zdravlju i kasnijem oblikovanju djetetova ponašanja. U skladu s time je jasno da postoji značajna veza između rizičnih čimbenika na obiteljskoj razini i nastanka seksualnih devijantnih ponašanja u adolescenciji. Ključnim obiteljskim rizicima smatraju se sukobi unutar obitelji, razvijena nesigurna privrženost, slaba komunikacija unutar obitelji, slab nadzor nad djetetom, neprimjeren odgojni stil, zlostavljanje i zanemarivanje od strane roditelja, psihičke poteškoće roditelja,alkoholizam, narkomanija i promiskuitet roditelja. Ovo su rizici koji kasnije doprinose formiranju problematičnih ponašanja djeteta. Mnogi autori naglašavaju važnost obiteljskih odnosa i interakcijana cjelokupni razvoj djeteta i njegovog ponašanja u adolescenciji i odrasloj dobi.(Hrabar, 2016.).

Utjecaj vršnjaka na seksualno devijantno ponašanje adolescenata: S obzirom da u periodu adolescencije mladi često ulaze u beskompromisan sukob sa obitelji intenzivira se utjecaj vršnjaka na psihosocijalni razvoj adolescenta. Kroz vršnjačke grupe oni razvijaju identitet, kognitivnu i socijalnu kompetentnost.U vršnjacima pronalaze znatan izvor emocionalne potpore, privrženosti, razumijevanja i moralnog vodstva.(Doge i Gonzales, 2009.) Mladi iskazuju visok stupanj vršnjačkog konformizma kako bi razvili osjećaj pripadnosti. Odbačenost od vršnjaka za mlade može predstavljati jedan od najvećih emocionalnih udaraca što nastoje izbjeći prilagodbom okvirima određene grupe.(Bastašić, 1995.). Upravo zbog toga je važno naglasiti koliki utjecaj vršnjački pritisak ima na adolescenta. U tom kontekstu, jedan od pokušaja ostvarivanja pripadnosti određenoj vršnjačkoj grupi, odnosno aspekt u kojem se može osjećati vršnjački pritisak manifestira se kroz seksualne aktivnosti. Partnerski odnos,

koji sa sobom najčešće nosi seksualno eksperimentiranje, u adolescenciji ima snažan društveni status. (L Engle I Jackson, 2008).

Širi okolinski rizični čimbenici: Adolescenti su u današnje vrijeme izloženi velikom medijskom utjecaju. Oni se sve više oblikuju putem medija (internet, časopisi, filmovi) čime se relativizira utjecaj roditelja, vršnjaka i škole. (Brown I sur. 2005.) Brojna istraživanja su potvrdila utjecaj medija na razvoj kognicije kod mladih. Oni preko medijskog sadržaja stvaraju očekivanja od seksualnih odnosa, stvaraju percepciju o seksualnoj aktivnosti vršnjaka, razvijaju stavove o premisivnosti prema seksu, stječu općenite informacije o seksualnom ponašanju te formiraju iskrivljen doživljaj vlastite seksualnosti. (Somers i Tynan 2006.).

Seksualne devijacije / varijacije

Seksualno devijantno ponašanje je kao veoma složenu pojavu veoma teško uklopiti u jednostavne šeme klasifikacija. Jednako tako je teško definirati pojam normalnosti. Sa socijalnog stanovišta veoma je bitna interakcija pojedinca i društva koje nameće određene društvene norme. Tako se i ponašanje koje je izvan prihvaćenih pravila i običaja jednog društva smatra devijantnim. Iz ovoga proizilazi da definicija normalnosti varira od kulture do kulture te se mijenja s vremenom. Arnold Buss koji zagovara psihološki pristup pri definiranju normalnosti/devijantnosti navodi tri kriterija devijantnosti: neugoda, neefikasnost i bizarnost. Ova klasifikacija pruža nefleksibilni okvir i upravo iz ovih razloga bitno je napomenuti da u mnogim situacijama i primjerima nema jasne granice između normalnog i devijantnog. Dok DSM –IV klasifikacija pokušava strogo definirati tu granicu. Prema DSM-IV kako bi pojedinu seksualnu varijaciju proglasili devijantnom, odnosno parafilijom glavni uvjeti jesu trajanje dulje od šest mjeseci te izraziti osjećaji tjeskobe i krivnje nakon čina koji onemogućavaju normalno svakodnevno funkcioniranje osobe (Hyde i Dekamater, 2006.). Klasifikacija prema Arnoldu Bass-u pruža više fleksibilnosti te se u većoj mjeri primjenjuje za definiranje devijantnosti različitih seksualnih ponašanja i izražavanja. (Masters i Johanson, 2006.)

Seksualne varijacije/devijacije predstavljaju veoma široki pojam u koji spadaju različiti oblici doživljavanja ponašanja i emocija. Koncept seksualnih varijacija relativno je nov u savremenoj literaturi, a služi kako bi se olakšalo razumijevanje različitih oblika seksualnog ponašanja bez tendence za dijagnosticiranjem, ali sa jasnim kriterijima kada varijacije prelaze u devijacije. Podjela seksualnih devijacija/varijacija u četiri glavne okvirne skupine:

Varijacije u izboru seksualnih objekata: Fetišizam: Seksualno uzbuđenje se postiže prvenstveno kao reakcija na nežive predmete ili dijelove tijela. Seksualni sadizam: uključuje opetovano i namjerno nanošenje bola drugoj osobi kako bi se postiglo seksualno uzbuđenje. Seksualni mazohizam: se odnosi na postizanje seksualnog uzbuđenja kada se osoba ponižava ili zlorabi tjelesno ili duševno od strane druge osobe. (Masters i Johnson, 2006.). Prema (Reiche, 2000.) sadizam postaje parafilija tek kadase radi o ekstremnim slučajevima koji uključuje zlostavljanje, dok se mazohizam gleda kao na pretjerano naglašavanje i fiksiranje pasivnog seksualnog stava (svijest o krivnji koja uporište vodi iz trauma djetinjstva. Transvestitizam: Podrazumijeva odijevanje odjeće tipične za suprotni spol s ciljem postizanja seksualnog uzbuđenja ili zadovoljenja. (Petz, 2005.). Osim pojma transvestitizam u dijagnostičkim klasifikacijama spominje se pojam transvestitski fetišizam F65.1. Varijacija prelazi u devijaciju kada želje i seksualne potrebe ili ponašanja uzrokuju klinički značajne smetnje ili manjkavosti u socijalnim, radnim, te drugim područjima djelovanja. Bitno je naglasiti da se potreba za preodjevanjem u odjeću suprotnog spola rijetko razvije u promjenu spolnog identiteta, Transvestitska obilježja variraju od povremenog pojedinačnog odijevanja odjeće suprotnog spola do snažnog uključivanja u transvestitsku subkulturu. (De Lamater i Hyde, 2005).

Varijacije oblika seksualnih ponašanja: Ekshibicionizam: Stanje u kojem osoba opetovano pokazuje spolne organe na javnom mjestu nepoznatim ljudima kako bi postiglo seksualno uzbuđenje. Češće se pojavljuje među muškarcima. (Masters I Johnson, 2006.). Većina ekshibicionista je impotentno u drugim oblicima heteroseksualne aktivnosti. Poznati su slučajevi ekshibicionista koji su mentalno bolesni. (Masters I Johnson, 2006.). Voajerizam: Podrazumijeva opetovano gledanje seksualne aktivnosti, npr snošaja ili nagih osoba bez njihovog dopuštenja i znanja s ciljem postizanja

seksualnog uzbuđenja (Kaplan I Sadock,2000.). Zabilježeni su slučajevi voajera koji su počinili silovanja, krađe i druga kriminalna djela. (Masters I Johnson, 2006.).Voajeri često imaju problem sa stvaranjem seksualnih odnosa ili pak imaju veoma ograničena heteroseksualna iskustva. (Masters I Johnson, 2006.). Pedofilija: Označava odrasle osobe čija je isključiva ili preferirana metoda postizanja seksualnog uzbuđenja maštanje ili sudjelovanje u seksualnoj aktivnosti sa predpubertetskom djecom.Zabilježene su tri dobne skupine u kojima je pedofilija češća: poslije 50,godine, u srednjim 30.godinama i u adolescenciji (Masters I Johanson, 2006.).Zoofilija: Postizanje seksualnog uzbuđenja isključivo opetovanim sudjelovanjem u seksualnoj aktivnosti sa životinjama ili pak maštanje o tome. Zoofilija se najčešće javlja u seoskim sredinama (kod čobana). (Hyde i De Lanater, 2006.).Nekrofilija:Uključuje postizanje seksualnog uzbuđenja promatranjem ili pri seksualnom kontaktu sa mrtvim tijelom.Ova seksualna varijacija pojedince navodi da uklanjaju leševe iz grobova ili da se pak zapošljavaju u pogrebnim društvima ili mrtvačnicama. (Tolison i Adams, 1999.).

Varijacije seksualne orijentacije: Heteroseksualnost: podrazumijeva seksualnu orijentaciju koja se očituje u emocionalnoj ili fizičkoj privlačnosti prema osobi suprotnog spola.(Prtz, 2005.).Homoseksualnost: Označava istospolnu ljubav i usmjerenje muškaraca i žena.(Sielert,2008.).Prema (Hyde i De Lamater, 2008.) formiranje homoseksualnog identiteta je proces od šest faza: konfuzija identiteta, komparacija identiteta, toleriranje identiteta, prihvaćanje identiteta, ponos zbog identiteta i sinteza identiteta. Osobe se smatraju homoseksualnim ukoliko one sebe definiraju takvima. (Green i Herak, 2009.). Biseksualnost: Biseksualna orijentacija se može definirati kao seksualna orijentacija koja uključuje emocionalnu ili fizičku privlačnost i naklonost osobama istog ili različitog spola.(Poštić, Mamula, Hodžić, 2005.).

Varijacije u odnosu na rodni i spolni identitet: Transrodnost: definicija transrodnosti je oblikovana oko rodni i spolnih identiteta i izražavanja koji prelaze trenutno društveno prihvatljive norme u određenoj sredini, te se koristi kao termin koji objašnjava različite načine iskazivanja rodni/spolnih identiteta koji su drugačiji od tradicionalno uvjetovanih,(Postić, Đureković, Hodžić, 2008.) Transrodna osoba je osoba čiji rodni identitet ili rodna prezentacija nije u skladu sa spolno uvjetovanim tradicionalnim rodni ulogama. Termin trans se koristi za osobe koje prelaze rodne i spolne granice.Kao odgovor na transfobiju koja je prema ovim osobama česta razvijen je transrodni pokret kojeg obuhvaćaju identiteti kao što su: transvestite/tke, drag quins/kings, androgini identitet, transseksualci/ke i drugi. (Postić, Đurković, Hodžić, 2008.). Transseksualnost: Transseksualne osobe su osobe koje žele ili imaju namjeru promijeniti svoj spol, osobe koje su promijenile spol ili su to pak osobe koje su fizičkimodificirale svoje tijelo pomoću fizičke ili hormonaalne terapije ili operacije, da bi izrazile svoj rodni identitet.Naime, transseksualna osoba doživljava trajnu neugodu zbog svoga spola i spolne uloge do te mjere da se identificira sa suprotnim spolom, te da vjeruje kako zaista jeste suprotnog spola.(Davison i Neale, 2002.). Prema DSM-IV Klasifikaciji transseksualnost je navedena kao poremećaj spolnog identiteta.

Patološki oblici seksualno devijantnog ponašanja: Prostitucija: Prostitucija je negativna društvena pojava koju karakterizira pružanje seksualnih usluga poznatim ili nepoznatim osobama s ciljem stjecanja materijalne dobiti. Socioekonomski uvjeti života, život pod prijetnjom ili u strahu mogu biti uzročni faktori povezani s bavljenjem prostitucijom. Incest: Incest je oblik spolne zloupotrebe u kojoj dolazi do izražaja moć odraslih i starijih nad djecom. Općenito znači rodoskrvnuće seksualnim činom osobe člana obitelji.koji djetetu predstavlja autoritet.

Cilj rada

Cilj ovog istraživanja je istaknuti i definirati obilježja rizičnog seksualnog ponašanja kod adolescenata i naglasiti uzroke i utjecaje koji dovode do seksualnih devijantnih ponašanja navedene populacije, osvrćući se prvenstveno na traumu u ranom djetinjstvu i negativnu/nepovoljnu obiteljsku dinamiku u primrnoj obitelji.

Metodologija istraživanja

Ispitivanje je provedeno na grupi ispitanika sa istaknutim seksualnim varijacijama/devijacijama koji su trenutno u mlađoj odrasloj i odrasloj dobi. Svi ispitanici koji su zadovoljili kriterije za uključivanje u ovo istraživanje obuhvaćeni su istraživanjem. Svim ispitanicima je prezentiran cilj istraživanja i ispitanici su samovoljno pristali sudjelovati u istraživanju. Cijeli postupak je anoniman čime se garantira sigurnost identiteta ispitanika. Svaki ispitanik je u bilo kojem trenutku imao pravo odustati od istraživanja. Kao izvor podataka korišten je metod anketiranja kroz formu anketnog upitnika kreiranog od strane anketnih administratora. Upitnik je realiziran retrospektivno kroz intervju na standardnom liječničkom pregledu. Upitnik se sastojao iz pitanja koja su bila vezana za povezanost traume u ranom djetinjstvu i utjecajem nepovoljne obiteljske dinamike u ranom djetinjstvu sa nastankom seksualnih devijantnih ponašanja u budućnosti,

Diskusija i izlaganje postignutih rezultata

Iz rada proizilazi da je značaj traumatskog iskustva u djetinjstvu osnova kako će se kasnije u adolescenciji i odrasloj dobi oblikovati ponašanje osobe. (Pynoss, Steinberg, 1996.). Važnost prepoznavanja traumatskog iskustva i praćenje njegovih posljedica, te načina na koji dijete proživljava traumu uveliko pridonose kasnijem oblikovanju adolescenta u smislu ispoljavanja neadekvatnih ponašanja od kojih su neka i seksualno devijantna. (Profaca, 2016.). Djeca koja u ranijoj dobi iskuse traumu imat će veće izgleda za razvoj problema u ponašanju. (Ford i suradnici, 1999). Kroz istraživanje se stavio naglasak na značaj obiteljskog okruženja, te rizik zlostavljanja i zanemarivanja u djetinjstvu na razvoj problema u ponašanju, seksualno devijantnih ponašanja i za razvoj perzistirajućeg posttraumatskog stresnog poremećaja koji se ponovno ispoljavao kroz prizmu raznih oblika devijantnih ponašanja. (Teicher i suradnici, 2003.). Emocionalno zlostavljanje, fizičko zlostavljanje, emocionalno zanemarivanje i tjelesno zanemarivanje ima pogubne kratkoročne i dugoročne posljedice na cjelokupni razvoj djeteta i ponašanja u adolescenciji. Ispitanici u navedenom istraživanju su doživjeli i bili izloženi različitim vrstama traume (nesreće, alkoholizam roditelja, nasilje u obitelji, zlostavljanje u obitelji) u periodu djetinjstva (od 7. do 11. godine). Kod većine ispitanika simptomi su se zadržali trajno i nije bilo dokaza o značajnom spontanom oporavku. Došlo je do kroničnog pogoršanja na ponašajnom i emotivnom planu.

Zaključna razmatranja

Rad predstavlja pregled posljedica trauma i negativnih iskustava u djetinjstvu, vršnjačkog utjecaja i ostalih čimbenika koji mogu izazvati seksualna devijantna ponašanja u adolescenciji i odrasloj dobi. Kroz rad prezentirana su razmatranja koja se odnose na spolnost kao temelj ljudske osobnosti, naglašavajući spolnost u doba adolescencije. Doba adolescencije je rizično doba jer se mladi susreću sa psihosocijalnim promjenama. Psihosocijalne promjene, utjecaji sredine, utjecaji vršnjaka i medija dovode do rizičnih seksualnih ponašanja. Rizična seksualna ponašanja su češća u obiteljima sa negativnom obiteljskom dinamikom (nasilje u obitelji, alkoholizam) i u obiteljima nižeg socijalnog statusa. Kroz istraživanje je evidentirano da veći procenat mlađih žena iz ovakvih obitelji u prosječnoj dobi od oko 14. godina se odaje prostituciji zbog poboljšanja materijalnog statusa ili pak bježi od kuće zbog strahova od nasilja ili zlostavljanja. U prevenciji neadekvatnih seksualnih ponašanja ako su ista rezultat traumatskog iskustva, od izuzetne važnosti je zadatak dječjih psihijatara, pedagoga i psihologa na rekonstrukciji traume. S druge strane problem definiranja granice između normalnih i devijantnih oblika seksualnog ponašanja, doživljavanja i izražavanja veoma je kompleksan. Pod utjecajem je raznih čimbenika: kulturalne razlike, vrijeme, društvo, zakoni, rodni odnosi i ostalo. Psihijatri, dječji psihijatri, pedagozi, psiholozi i ostali stručnjaci mentalnog zdravlja trebali bi se tražeći rješenje navedenog problema usmjeriti na činjenicu da DSM-IV klasifikacija pokušava strogo definirati tu granicu, dok kriteriji koje je predložio Arnold Buss pružaju više fleksibilnosti te su u većoj mjeri primjenjivi za definiranje devijantnosti različitih oblika seksualnog ponašanja i izražavanja. Osobe koje u određenoj mjeri odstupaju od uobičajenih obrazaca seksualnog ponašanja i izražavanja, najčešće bivaju izložene stigmatizaciji i etiketiranju. Upravo zbog toga je važan proces osvješćivanja šire javnosti o temeljnom ljudskom pravu na slobodu izražavanja vlastitog rodnog identiteta, seksualne

orijentacije te različitih oblika seksualnog ponašanja i izražavanja. Ukoliko je riječ o parafilijama potrebno je pojedince uključiti u različite tretmane i terapije. Osim toga veoma je bitna provedba edukacije o raznolikosti prirode seksualnosti u školama, fakultetima i široj zajednici s ciljem poticanja tolerancije prema osobama koje odstupaju od društveno uobičajenih obrazaca seksualnog ponašanja i doživljavanja.

Literatura:

- Davison, G.C. i Neale, J.M. (2002.). Psihologija abnormalnog ponašanja i doživljavanja. Zagreb. Naklada Slap.
- First, M.B. i suradnici (1996). DSM-IV dijagnostički i statistički priručnik za duševne poremećaje; Američka psihijatrijska udruga. Jastebarsko. Naklada slap.
- Greene B. I Herek, G.H. (1999.). Psihologija ženske i muške homoseksualnosti. Naklada Jasenski
- Hyde, J.S. i De Lamater, J.D. (2006). Understanding human sexuality. New York: McGraw Hill Companies.
- Kaplan, H.I i Sadock B.J. (1998). Priručnik kliničke psihijatrije. Jastebarsko. Naklada Slap.
- Mamula M. (2010.) Skripta iz psihologije roda i spola.
- Sielert, U. (2008.) Uvod u seksualnu pedagogiju. Zagreb. Educa.
- Bleakley, A. Hennessy, M. Fishbein, M. Jordan (2011). Using the Integrative Model to Explain How Exposure to Sexual Media Content Influences Adolescent Sexual Behavior, Health Education & Behavior, 38(5), 530-540.
- Brunie de Bruin, W. Downs, S.J. Fischhoff B. (2007.). Adolescents Thinking about the Risks of Sexual Behaviors, Thinking with data. Erlbaum, New York.
- Choen, Berliner, Mannarino (2010.). Trauma focused CBT for children with CO-occurring trauma and behaviour problems. Child abuse & neglect, 34(4), 215-224.
- Čorić V & Bučan (2006.). Zanimarivanje djece. Zagreb.
- Profaca B. (2016.). Traumatizacija djece i mladih. Ljetopis socijalnog rada, 23(3).
- Van der Kolk, B.A. (2003). Psychological trauma. Washington, DC. American Psychiatric.
- Kotchick, A. B., Shaffer, A., Forehand, R., Miller, S. K. (2001): Adolescent sexual risk behavior: A multi-system perspective, Clinical Psychology Review, Vol. 21, No. 4, 493-519.
- Lebedina-Manzoni, M., Lotar, M., Ricijaš, N. (2008): Podloţnost vršnjačkom pritisku kod adolescenata - izazovi definiranja i mjerenja, Ljetopis socijalnog rada 2008., 15 (3), 401-419.
- Rodgers, B. K., MCGuire, K. J. (2012): Adolescent Sexual Risk and Multiple Contexts: Interpersonal Violence, Parenting, and Poverty, Journal of Interpersonal Violence, 27(11), 2091–2107.
- Rudan, V. (2004): Normalni adolescentni razvoj, MEDIX, God. X, Br. 52, 36-39
- Štulhofer, A., Jureša, V., Mamula, M. (1999): Problematični učinci: rizično seksualno ponašanje u kasnoj adolescenciji, Društvena istraživanja, God. 9, Br. 6 (50), 867-893
- Teva, I., Bermudez, P. M., Buela-Casal, G. (2010): Sexual Sensation Seeking, Social Stress, and Coping Styles as Predictors of HIV/STD Risk Behaviors in Adolescents, Sage Publications: Youth & Society 42(2) 255–277.
- Toscano, E. S. (2006): Sex Parties: Female Teen Sexual Experimentation, The Journal of School Nursing, Volume 22, Number 5, 285-289.
- Poštić, J. (2006). Standardi skrbi za poremećaje rodnog identiteta (šesto izdanje). Zagreb: Ženska soba.
- Reiche, R. (2000). Tri rasprave o teoriji seksualnosti – Sigmund Freud. Zagreb: Stari grad.
- Tiefer, L. (1980). Spolnost: osjećaji i funkcije: obiteljski savjetnik. Zagreb: Globus.
- Weininger, O. (2008). Spol i karakter. Zagreb: Grafomark.

SEXUAL DEVIANT BEHAVIOR AMONG ADOLESCENTS

Abstract: *During adolescence, an individual's image of his own body undergoes significant changes, and physical appearance becomes one of the foundations on which identity is built. On the other hand, sexuality is a fundamental component of human personality, but when talking about adolescent sexuality, it is very often talked about through the lens of risk and promiscuity. During the period of adolescence, young people encounter numerous physical and psychosocial changes. It is precisely these changes that affect forming of the adolescent's sexual identity, which additionally shapes with regard to individual and environmental factors. It is known that young people are often inclined in various risky behaviors, they like to experiment, they want to test their maturity and autonomy. Precisely because of all the above, we arrive to the main goal of this work, which is to highlight and define characteristics of risky sexual behavior in adolescents, which we call sexually deviant behaviors, as well as to emphasize the causes and influences that lead to sexually deviant behaviors in adolescents. In this work, we will emphasize primarily the increase in the risk of occurrence and frequency deviant behaviors in adolescents and their positive correlation primarily with the structure and the dynamics of family relationships, and then we will look at the individual characteristics of adolescents, social support and position in the peer group, proximal and wider environmental factors. It is emphasized the importance of preventing sexual deviant behavior among young people due to the importance of forming an adequate psychosocial profile of a mature adult that today's adolescent will become in the future.*

Key words: *Adolescence, sexuality, sexually deviant behavior, sexual identity, dynamics family relationships, risk factors, prevention, psychosocial profile of a person.*